

برک، سلیمان، خوشنویسان استانبول، ترجمه ثریا منیری و مهدی قربانی، ویراستار: حمیدرضا قلیچ خانی، انتشارات پیکره، تهران ۱۳۹۶، ۳۶۶ صفحه و ۳۵۶ تصویر.

Berk, Süleyman, *İstanbul'un 100 Hattatı*, Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2012, 187 s.

متن ترکی کتاب *İstanbul'un 100 Hattatı* (یکصد خطاط استانبول)، پنجاه و هفتمین اثر از مجموعه آثار «صدگانه‌های استانبول» درباره هنرها و جاذبه‌های شهر استانبول است که به همت شهرداری استانبول و با همکاری وزارت فرهنگ جمهوری ترکیه، در قالب پروژه حمایت از ترجمه کتاب‌های ادبی و هنری ترکیه (TEDA)^۱، در سال ۲۰۱۲ م و در ۱۸۷ صفحه در همان شهر به چاپ رسیده است.

سلیمان برک، عضو هیئت علمی دانشکده علوم اسلامی دانشگاه یالوا^۲ و از خوشنویسان معاصر ترکیه و پژوهشگر هنر خوشنویسی ترک، در ۱۹۸۸ م از دانشکده الهیات دانشگاه مرمره فارغ التحصیل شد و در ۱۹۷۹ م نزد یوسف ارگون^۳ ارزینجانی، خوشنویس مشهور ترک، خط نسخ و ثلث و از محی‌الدین سرین^۴ خط رقعه را فرا گرفت. در ۱۹۹۹ م، با راهنمایی دکتر سرین، از رساله دکتری خود با عنوان زیبایی‌شناسی طغرا و ثلث جلی در آثار خطاط مصطفی راقم^۵ دفاع کرد. برک صاحب ده‌ها عنوان کتاب و مقاله ارزشمند در زمینه هنر خوشنویسی اسلامی در دوره عثمانی و پس از آن است.

خوشنویسی در جهان اسلام از مهم‌ترین شاخه‌های هنری است که طی چهارده قرن، از ابتدای نزول آیات قرآن، به دست هنرمندان کشورهای مختلف اسلامی به شیوه‌های متفاوت شکل گرفته است. سیر تاریخی هنر خوشنویسی در آناتولی به زمان ورود اقلام ششگانه ابن مقله به دست یاقوت مستعصمی بغدادی (وفات: ۶۹۸ق) بازمی‌گردد. در قرن

1. Türkiye'nin Çeviri ve Yayımlar Destek Programı (Translation and Publication Grant Programme of Turkey)

2. Yalova

3. Yusuf ERGÜN

4. M. SERİN

5. *Hattat Mustafa Râkım'ın Celi Sülüs ve Tuğra Estetiği*

هفتم هجری، بسیاری از خوشنویسان آن دیار که تا آن زمان به خط نسخ رایج در دوره سلاجقه روم می‌نوشتند، با تغییراتی در شیوه خطاطی یاقوت، خط نسخ جدیدی را ابداع کردند که از آن زمان تا آغاز دوره جمهوری ادامه داشت. خطاطان ترک، به‌ویژه پس از حکومت سلطان محمد فاتح (۸۳۳-۸۸۳ق)، در شیوه‌ها و مکاتب مختلف، خدمات فراوانی به هنر خوشنویسی اسلامی و گسترش آن در جهان اسلام کرده‌اند. از این رو، شناخت و بررسی شیوه‌ها و آثار آنان بسیار بااهمیت می‌نماید.

پیش‌تر درباره خوشنویسی و شرح حال خوشنویسان عثمانی دو کتاب ارزنده به زبان ترکی تألیف شده بود: *مناقب هنروران* تألیف مصطفی عالی افندی (وفات: ۱۰۰۸ق) در ۹۹۵ق (ترجمه توفیق ه. سبحانی، ۱۳۶۹ش) و *تحفه خطاطین*، تألیف مستقیم‌زاده افندی (وفات: ۱۲۰۲ق) در ۱۱۷۳ق، در معرفی دو هزار خوشنویس. در بعضی منابع فارسی نیز، از خطاطان بزرگ ترک و به‌خصوص استادان متقدم همچون شیخ حمدالله افندی (پایه‌گذار مکتب خوشنویسی عثمانی)، حافظ عثمان، قره‌حصاری، مصطفی راقم و دیگران یاد شده بود؛ اما در کتاب مورد بحث، برای نخستین بار، شرح حال یکصد هنرمند خوشنویس استانبول آمده است. از این رو، با توجه به کمبود منابع معتبر فارسی درباره هنر خوشنویسی عثمانی و ترکیه، ترجمه این کتاب پژوهندگان را در شناخت بهتر هنرهای اسلامی به‌ویژه هنر خوشنویسی، طغرانویسی، کتیبه‌نگاری و حتی معماری در آسیای صغیر نیک یاری می‌رساند.

کتاب با مقدمه‌های کوتاه و سودمندی از ویراستار، مترجمان و نویسندگان کتاب آغاز و در ادامه شرح حال یکصد خوشنویس به ترتیب زمانی ذکر می‌شود: از علی بن یحیی صوفی و شیخ حمدالله آماسی، دو خطاط نامدار سده نهم هجری، تا آخرین شرح حال که متعلق است به پرفسور علی آلب‌ارسلان، خطاط معاصر ترک. جز فهرست مطالب در آغاز کتاب، آلبوم تصاویری از خطاطان، جدول سلاطین عثمانی و جدول ماه‌های ترکی و میلادی نیز در پایان کتاب گنجانده شده و بسیاری از اصطلاحات تاریخی و اماکن و اعلام در پانویشت شرح شده است. نویسندگان در این کتاب کوشیده است، به اختصار، شرح حل یکصد تن از خطاطان استانبول را گرد آورد. در این شرح حال‌ها به موضوعاتی نظیر

سال تولد، زادگاه، شاگردان، مشاغل، آثار برجای مانده و سال درگذشت خوشنویسان توجه شده و در پایان هر شرح حال نیز تصویری رنگی از نمونه خط خوشنویسان درج شده است.

چاپ کتاب به زبان ترکی در قطع وزیری است و در هر صفحه چند تصویر گنجانده شده است، در نتیجه کیفیت تصاویر چندان خوب نیست؛ اما چاپ ترجمه آن در قطع رحلی است و مترجمان، علاوه بر افزودن تصاویری که در اختیار داشته‌اند، از تصاویری با کیفیت بهتر و از مآخذ دیگر بهره برده‌اند که می‌توان آن را از مزایای چاپ ترجمه بر اصل کتاب دانست. از دیگر ویژگی‌های این کتاب وجود تصاویری از اجازه‌نامه‌های عثمانی است که، علاوه بر ارزش هنری آن، اطلاعاتی درباره سنت اجازه و اجازه‌نامه‌نویسی به دست می‌دهد. چنان‌که از عنوان کتاب پیداست، کتاب درباره شرح حال خوشنویسان استانبول است، که شامل خوشنویسان ساکن استانبول یا زاده این شهر است. نویسنده همچنین شرح حال میرعماد (وفات: ۱۰۲۴ق)، از مشهورترین خوشنویسان ایرانی، و شاگردش درویش عبدی بخارایی (وفات: ۱۰۵۷ق) را در شمار خوشنویسان استانبول ذکر کرده و در معرفی میرعماد تنها به این جمله بسنده کرده است که: «وی از مهم‌ترین هنرمندانی است که، با هنر خویش، بر خوشنویسان استانبول تأثیر نهاد... او در ادامه خطاطان عثمانی، مشغول خط شد» (ص ۵۲).

به نظر می‌رسد نویسنده در شرح حال خوشنویسان به منابع معتبری مراجعه کرده باشد، اما این اطلاعات، از یک سو، به‌ویژه برای محققان این حوزه بسیار مختصر و ناکافی است و، از دیگر سو، منابع در متن و پایان کتاب معرفی نشده است.

همچنین نویسنده در اصل کتاب، در شرح حال نستعلیق‌نویسان عثمانی، همچون سایر محققان ترک، این خط را «تعلیق» نامیده؛ اما به گفته قلیچ‌خانی، ویراستار کتاب، این نام در ترجمه کتاب به صورت صحیح آن «نستعلیق» آمده است.

نمونه خط خوشنویسان در این کتاب شامل خوشنویسی قرآن و اشعار ترکی، عربی و فارسی است که بر سردر مساجد، بناهای تاریخی و سنگ مزارها نقش بسته است.

مراسم رونمایی از این کتاب با حضور نویسندگان، مترجمان، ویراستار و ناشر کتاب و نیز جمعی از استادان و علاقه‌مندان، روز دوشنبه یازدهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶، در مؤسسه فرهنگی یونس امره در تهران برگزار شد.

فریبا شکوهی

Şahname Firdevsi, Çev. Necati Luğal ve Nimet Yıldırım, Kabalci Yayinevi, Erzurum 2005, 2016, 2 Cilt, 2350 s.

شاهنامه فردوسی، ترجمه نجاتی لوگال و نعمت ییلدیریم، انتشارات کابالچی، ارزروم ۲۰۰۵، ۲۰۱۶، دو جلد، ۲۳۵۰ صفحه.

پس از ترجمه معروف بنداری در اواخر قرن ششم و اوایل قرن هفتم هجری به عربی، کهن‌ترین ترجمه‌ای که از شاهنامه فردوسی گزارش شده به قلم فردی است به نام تاتار علی افندی در ۹۱۶ق که آن را به شعر ترکی عثمانی برگرداند. پس از آن، ترجمه‌ای است به نثر ترکی که به همت یکی از درباریان سلطان عثمان ثانی، به نام مهدی، در ۱۰۳۰ق انجام گرفت. از آن دوره تا کنون، شاهنامه بارها به صورت کامل و ناقص در ترکیه ترجمه شده است که آخرین آن ترجمه‌ای است به قلم نعمت ییلدیریم، که با همکاری وابسته فرهنگی ایران در ارزروم در دو مجلد و ۲۳۵۰ صفحه با شمارگان هزار نسخه از سوی انتشارات کابالچی منتشر شده است.

نعمت ییلدیریم، ایران‌پژوه، مترجم و استاد زبان فارسی در دانشگاه آتاترک ارزروم، علاوه بر ترجمه شاهنامه، کتاب شاهنامه و شعر او اثر مجتبی مینوی را به ترکی ترجمه کرده که به همت انتشارات دماوند در ۲۰۱۷ در استانبول انتشار یافته است. او همچنین صاحب ۱۷ عنوان کتاب و چندین مقاله در زمینه زبان و ادبیات فارسی است، از جمله ترجمه دستور زبان فارسی، تاریخ ادبیات ایران، فرهنگ ایران، فرهنگ تاریخ ادبیات ایران از آغاز تا قبل از اسلام، فرهنگ اساطیر ایران و اسکندرنامه.

پیش‌تر، نجاتی لوگال (۱۹۶۴م)، استاد زبان فارسی دانشگاه آتاترک ارزروم، حدود بیست هزار بیت شاهنامه را به زبان ترکی استانبولی ترجمه کرده بود، که در سال ۱۹۰۵م